

Kultuuriteaduste ja kunstide doktorikooli talvekool „New natures, entangled cultures: perspectives in environmental humanities“

Liis Jõhvik, Riho Paramonov*

■ 23.–27. jaanuaril Tallinna Ülikoolis toimunud kultuuriteaduste ja kunstide doktorikooli (KT-KDK) kuuendas talvekoolis uuriti kultuuri ja looduse seoseid. Talvekooli distsiplinaarse raami andis *keskkonnahumanitaaria*. Too uurimissuund on hea näide reaali- ja humanitaarteaduste vahelise lõhe murdmisest. Piirid uurimiseväljade ja selgete identiteetide vahel hägustuvad, interdistsiplinaarsus ei ole enam pelk eesmärk (rääkimata „sõnakõlksust“), vaid miski, mis kuulub olemuslikult teaduse lõime. Doktorikoolis pidasid loengu kaheksa nimekat teadlast. Laiahaardelised teemad, lähenemismurgad ja meetodid polnud ainult akadeemilised refleksioonid, vaid kätkesid ka uurimistulemuste kommunikeerimist väljapoole akadeemiat.

Montana osariigi ülikooli ajalooprofessori **Timothy LeCaini** avaloeng keskendus pigem teoreetilise taustasüsteemi loomisele kui tema enda iseseisvale uurimusele. Rääkides terminist „keskkonnahumanitaaria“, küsis ta, kas see tähendab, et leidub ka laiem humanitaaria, mille alla seda paigutada. Samuti kritiseeris ta antropotseeni mõistet, süüdistades seda liigses inimkesksuses. LeCaini tõi näiteks mitmesuguseid uurimissuundi (*toimijavõrgustiku* teooria (*actor-network theory*), objektorienteeritud ontoloogia, uusmaterialism, feministlik materialism, epigeneetika, mikrobiomide uurimine), mille järgi on agentsus (*agency* e. toimimisvõime) nii inimestel kui ka mitteinimestel. LeCaini pakkus alternatiivina välja mõiste „radikaalne keskkonnahumanitaaria“, mis võimaldaks luua uut radikaalset humanismi, mis mõistaks, et inimene on osa keskkonnast, kujundades seda, olles samal ajal ise selle poolt vormitud.

Lancasteri Ülikooli professori **Bronislaw Szerszynski** loeng täiendas LeCaini ettekannet, vaadates samas maapinnast sügavamale ja kaugemale. Ettekandja põrgatas loodus-, sotsiaal- ja humanitaarteaduslikke arusaamu mitmesugustest regioonidest, asjadest, entiteetidest ja ajamomentidest pärinevate elementide ja ilmingutega. Szerszynski uuringutes on kesksel kohal mõisted „temporaalsus“ ja „maa jõud“ (*earthly power*) (nt. tuul, gravitatsioon), mille abil ta määratleb mõiste „sügav olevik“ (*deep present*) kui midagi, mis on pideva ja muutuva ajaprotsessi tulemus ja milles erinevad jõud on mõjutanud kõikvõimalike entiteetide (mineraalidest inimesteni) ilmumist ja kujunemist. Auditooriumile mõjus värskendavalt ülesanne kujutada end kellegi teisena (sh. maavälisena). Nii kujutas mõni end kümneks minutiks millimallikaks või hologrammiks.

Auditooriumit kaasas ka Wisconsin Madisoni Ülikooli teaduse- ja meditsiiniajaloo ning keskkonnauuringute professor **Gregg Mitman**, kes näitas muu hulgas, kuidas teadlased saavad oma uurimistulemusi erinevate kanalite kaudu akadeemiast väljapoole kommunikeerida. Mitmani multimeediaprojekt (raamat, film ja koduleht) uurib USA ettevõtja Harvey Samuel Firestone'i

* Liis Jõhvik (1987), Viini Ülikooli naiste ja sugude ajaloo magistrant (MATILDA programm), Universitätsring 1, 1010 Viin, liisjohvik@gmail.com; Riho Paramonov (1987), Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi doktorant, Narva mnt. 25, 10120 Tallinn, riho45@hotmail.com

tegevust ja pärandit. Mitmani filme „In the Shadow of Ebola“ (2014) ja „The Land Beneath Our Feet“ (2016) näidati doktorikoolis osalejatele kinos Sõprus. Esimese filmiga haakus Mitmani loengu põhiteema, mis keskendus küsimusele, kuidas mikroobide evolutsioon on mõjutanud looduse ja ühiskonna piire ning muutnud kontseptsioone ökoloogiast, tervisest jms. Peamiselt Firestone'i, istanduste ja orjakaubanduse näitel esitas Mitman pildi tõbede ökoloogiast kui industriaalse kapitali tulemist. Jäi kõlama mõte, et Ebola (Libeeria näitel) on justkui looduse kättemaks vihmametsade hävitamise ja muu kapitaliga kaasneva eest.

Visuaaliat, sh. filmi, kasutati abstraktsete teooriate ilmetamiseks ka teistes ettekannetes. Geograafiaprofessor **Harriet Hawkins** Londoni Royal Holloway Ülikoolist kõneles Maa tulevikust geohumanitaaria (*geohumanities*) vaatenurgast. Üldistades seob geohumanitaaria julgelt ning loovalt geograafiat ja humanitaariat. Hawkinsi arvates on keskkonnakriis vaadeldav kujutlusvõime kriisina. Et kriisist üle saada, on vaja leida uusi viise, kuidas siduda ja kujutleda loodust ning kultuuri. Kunstiliste juhtumiuuringute ja loovmetodoloogiate kaudu näitlikustas ta keskkonna taaskujutlemisega (antropotseeni fabuleerimine) tekkivaid võimalusi ja piire. Loova lähenemise käigus tekivad uued praktikad ja mõtlemisvormid, mis võivad antropotseeni mõtestamisel osutada väga kasulikuks, selle illustreerimiseks näitas ta katkendit filmist „Medium Earth“ (2013, Otolith Group).

Nii tootmine, kasutamine kui ka tarbimine moodustavad olulise osa keskkonnahumanitaarias looduse ja kultuuri mõtestamisel. Londoni Metropolitan Ülikooli emeriitprofessori **Kate Soperi** käsitlusaineseks oligi tarbimine. Ta juhtis tähelepanu tõi, et ei ole üheselt selge, mida tähendavad „loodus“ ja „looduslik“ tehnoloogiseeritud maailmas. See, kuidas loodusest aru saadakse, mõjutab aga nn. rohelist ideoloogiat. Orienteeritus kasumile ja tarbimisele on viinud ökoloogilise kriisini. Et jõuda jätkusuutliku sotsiomajandusliku olukorrani, on vaja kultuurilist pööret. Soper näeb lahendust kontseptsioonis, mida ta nimetab *alternatiivseks hedonismiks*. See ei ole mitte ainult hoolivam, vaid ka meeldivam eluviis, mis loob või toob tagasi kaduma läinud tõelised hüved, nii keskkonna kui ka indiviidi seisukohalt. Mitmeski mõttes hukatusliku *hea elu* tarbimismustri hülgamisega kaasneb elu lihtsustumine, õnnelikkuse kasv ja lähenemine loodusele. Humanitaaria ülesanne on hoida avatud arutelu looduse ja inimese healolust.

Vähemalt kolm ettekannet käsitlesid keskkonna ajalugu, nähes antropotseeni mõistes vähemal või rohkemal määral kasulikku töövahendit. Luleå Tehnoloogiaülikooli keskkonna- ja tehnoloogiaajaloo professori **Dolly Jorgenseni** loeng keskendus „kasutajapöörde“ (*user's turn*) vajadusele keskkonnahumanitaarias, sest mõisted „kunstlik/mittekunstlik“ ja „tootja/kasutaja“ vajaksid tema arvates uut mõtestamist. Esitades ajaloost põnevaid näiteid inimeste mõjule türkiispäasukeste pesitsemisele Põhja-Ameerikas ja korallrahudele Mehhiko lahes, selgitas ta, kuidas kasutajad ei pruugi toodetud asju eesmärgipäraselt kasutada ega sootuks mõelda neist kui kunstlikest asjadest.

Ka Yorki Ülikooli ajalooprofessori **David Mooni** loeng kuulus pigem „vanasse paradigmasse“. Loengu lähte-eesmärk oli paljulubav: mõtestada koha olulisust ajaloos ja saada seeläbi paremini aru inimese ja muu looduse põimitusest. Moon toonitas, et just nimelt uurija aktiivne osalemine ja kohas hõlmatus võimaldavad teha kohast sügavamaid järeldusi. Seejärel näitas Moon oma reisifotosid, jagades uuritavate paikade kohta ka arhiiviteadmisi.

Oxfordi Ülikooli inimgeograafia professori **Jamie Jorimeri** ettekanne (taas)metsistumise ideedest ning looduskaitsest hõlmas huvitavaid näiteid minevikust, nt. ürgveise tagasiaretusest (*back breeding*), mis on aktuaalsed ka kaasaja Euroopas. Soovid puutumatu looduse, metsiku ja tõugude tagasiaretuse järele on Jorimeri arvates inimkeskse lähenemise produktid, mis peidavad endas elukeskkonnaga seotud hirme. Küsimusse, kuidas määratleda metsikut, on põimitud ruumilisi, ajalisi ja poliitilis-sotsiaalseid pingeid. Need pinged eksisteerivad eelkõige marginaliseeritud kohalike elanike ja väljast tulnud teadlaste ebavõrdsete võimupositsioonide vahel – seda, mis on metsik ja/või peaks olema kaitsealune, otsustavad teadlased. Jorimer pakub välja pragmaatilise alternatiivi ökomodernele ja apokalüptilisele maailmavaatele, rõhutades, et vaja on kujundada kaugemale ulatuvaid ja mitteootuspäraseid teadmisi.

Kuna eduka teadlase mõõdupuuks on kaasaja akadeemias peale artiklite ja ettekannete ka oskus oma teadmisi edasi anda akadeemiast väljapoole, said tudengid kätt proovida emotsionaalselt üsna rikastaval teadusslämmil (*science slam*). Igal esinejal oli viis minutit oma sõnumi meeldejäädavalt edasiandmiseks. Kaheksa tudengi ülesastumist hindasid žürii ja publik (parimaid auhinnati). Publik valis lemmikuks **Hirohisa Koike** ettekannega „Photography always arrives late: considering delay and desire in Seiichi Furuya's photo-book series *Mémoires*“ („Fotograafia hilineb

